

Isänmaallisuus ja kieli

Tämän vuosituhannen alussa Venäjän hallitus vahvasti asetuksen Venäjän federaation kansalaisten patrioottisesta kasvatuksesta. Isänmaallisen kasvatuksen vaatimus tulee ilmi myös yleissivistävän koulun venäjän kielen opetus suunnitelmissa ja oppikirjoissa. Venäjän kielellä ja sen opetuksella on siten merkittävä tehtävä isänmaallisessa kasvatuksessa. Patriotismi on voimissaan.

Opetussuunnitelmissa venäjän kielen kauden, rikkautta ja ilmaisuvoimaa pidetään itseisarvona. Nykyisen, voimassa olevan opetus suunnitelman mukaan venäjän kielen opetuksen yhtenä tavoitteena on ”kasvattaa isänmaallista velvollisuudentuntoa ja patriotismia, rakkautta venäjän kieleen, tietoista suhtautumista kieleen henkisenä arvona”. Oppikirjoissa tätä tehtävää toteuttavat tekstit, joista suurin osa on niin sanottuja hyviä kaunokirjallisia tai kaunokirjallisuutta lähellä olevia tekstejä. Näiden lisäksi oppikirjoissa on taidekuvia. Monet tekstien aiheet välittävät patrioottisen kasvatuksen tärkeitä elementtejä esimerkiksi isänmaasta ja kotiseudusta, luonnosta, sankarillisesta menneisyydestä, kulttuuriperinteistä ja kielestä.

Venäläiset puhuvat usein patrioottisuuden yhteydessä ns. suuresta isänmaasta (*bolšaja rodina*) ja pienestä isänmaasta (*malaja rodina*). Suurella isänmaalla tarkoitettiin aiemmin Venäjän keisarikuntaa, sittemmin Neuvostoliittoa ja nykyisin Venäjän federaatiota, pienellä isänmaalla taas lähellä olevaa asuinympäristöä, kuten maakuntaa, kotikaupunkia, kotikylää.

Oppikirjoissa pohditaan myös ”suuren ja pienen isänmaan” olemusta, kuten seuraavassa tunnetun kirjallisuuden ja kulttuurin tutkijan akateemikko Dimitri Lihatsëvin tekstissä: ”Rakkaus koti-seutuun, omaan kulttuuriin, omaan kylään tai kaupunkiin ja äidinkieleen alkaa pienestä – rakkaudesta omaan perheeseen, omaan asumukseen, omaan kouluun. Vähitellen tämä rakkaus omaan laajenee rakkaudeksi omaa maata kohtaan, sen historiaan, sen menneisyyteen ja nykyisyyteen, ja sitten koko ihmiskuntaan ja inhimilliseen kulttuuriin. Jos ihminen ei katsele mielellään vanhoja valokuvia vanhemmistaan, ei arvosta muistoa heidän viljelemästään puutarhasta tai heille kuuluneista esineistä, hän ei siis rakasta heitä. Jos ihminen ei rakasta vanhoja katuja, taloja, olkoot ne jopa huonojakin, hänellä ei siis ole rakkautta kaupunkiaan kohtaan. Jos ihminen on välinpitämätön maansa historian muistomerkeistä kohtaan, hän on siis välinpitämätön omaa maataan kohtaan”.

Oppikirjojen teksteissä luontoa ja maisemaa kuvataan usein hyvinkin emotionaalisesti ja pateettisesti, ja luontotematikkaan kuuluu vahvasti venäläisen patriotismin piirteitä, kuten venäläisen maaseutukylän kuvausta. Varsinkin taidekuvien luonto on pääosin maaseudun luonnon kuvausta, johon usein kuuluu kirkko tai luostari ortodoksisen uskon symbolina. Esimerkiksi Isaak Levitanin maisemamaalaukset ovat käytettyjä tekstejä: *Kevättulva* kuvaa keväistä luontoa, *Hiljainen luostari* kauniin luonnon keskellä olevaa luostaria ja *Iltasoitto*

samoin luonnon keskellä veden äärellä olevia kirkkoja. Oppikirjojen teksteissä pohditaan myös sankaruutta ja urotekoja. Tavallisen ihmisen sankaruutta on ylipäättään ihmisen hyvyys toista ihmistä kohtaan. Sankarillista menneisyyttä haetaan suureen isänmaalliseen sotaan liittyvissä teksteissä.

Kieliaiheiset tekstit ovat sävyltään ylistäviä, ja useimmiten ne ovat merkkimiesten lausumia venäjän kielestä. 1800-luvulla vaikuttaneen kasvatustieteilijän ja venäjän kielen pedagogiikan kehittäjän Konstantin Ušinskin tekstit ovat suosittuja. Esimerkiksi erään oppikirjasarjan 7. luokan kirjan mottona on Ušinskin lausuma ”Kieli antaa sielun kansalle ja sen synnyinmaalle”. *Russki jazyk 9* -oppikirjassa on 1800-luvun loppupuolella syntyneen nationalistisena pidetyn filosofi Ivan Ilinin puhe, jonka hän aloittaa pateettisella toteamuksella siitä, kuinka Venäjänmaa on antanut lahjaksi ”ihmeen kauniin, mahtavan ja laulavan kielen”, jolle kaikki on mahdollista ja joka on ”kypsän, omaperäisen kansallisuolteen kieli. Ja venäläinen kansa, joka on tämän kielen luonut, on itse kutsuttu saavuttamaan henkisesti ja hengellisesti se korkeus, johon sitä kutsuu sen kieli”. Kielen puhtauden vaaliminen on myös isänmaallista. Lihatsjev varoittaa tekstissään huonon kielenkäytön vaikutuksista: ”Mutta joskus saattaa käydä niin, ettei ihminen puhu vaan sylkee sanoja. Jokaiselle yleisesti käytetylle käsitteelle hänellä ei ole tavallisia vaan slangi-ilmaisuja. Kun tällainen ihminen puhuu sanasykäisyjään, hän paljastaa kyynisen olemuksensa.”

Monille venäläisille viime vuosien patriotismin uusi aalto tuntuu olevan tervetullut ilmiö. Muutama vuosi sitten *Pedagogika*-lehdessä käydyssä keskustelussa Venäjän koulutusakatemian presidentti Nikandrov totesi, että nyt voi taas puhua patriotismista myönteisessä merkityksessä, mutta tilanne oli toinen Neuvostoliiton hajottua. Tuolloin patriotismi oli kirosana eikä kouluissa puhuttu kasvatuksesta vaan opetuksesta, mikä oli Nikandrovin mukaan ymmärrettävää, sillä kasvatusta miellettiin kommunistiseksi kasvatukseksi ja patriotismi neuvostopatriotismiksi.

Ongelma oli kuitenkin se, että kun kasvatuksesta luovuttiin koulutuksen tavoitteena ja lasten ja nuorten järjestöt romutettiin, menetettiin samalla myös paljon hyviä perinteitä, kuten patrioottisen kasvatuksen perinne.

Oppikirjatekstien voimakas patrioottisuus tuntuu nyky-suomalaisesta vieraalta, ja itse asiassa vertailukohteen löytämiseksi pitää mennä vuosikymmenien taakse suomalaisen äidinkielen opetuksen historiassa. Venäläisen äidinkielen opetussuunnitelmien ja oppikirjojen kasvatuksellinen taustanäkymys nimittäin muistuttaa suomalaisen koulun vuoden 1941 opetussuunnitelmaa, jonka virallinen nimi oli *Valtion oppikoulujen oppiennätykset ja metodiset ohjeet vuodelta 1941*. Tässä opetussuunnitelmassa kieli on kansallisuuden tärkein tulkki ja kirjallisuus on kielen arvokkain ilmentymä. Nykyvenäläisen patriotismin avulla taistellaan kriisiajan arvothyjiötä vastaan ja yritetään lujittaa suurvallan yhtenäisyyttä kansallista identiteettiä vahvistamalla. Samoin myös sota-ajan suomalainen opetussuunnitelma heijasteli kansallista identiteettiä uhkaavaa vaaraa. Toisaalta venäjän kielellä ja sen opetuksella on tsaarin ajoista nykypäivään ollut paikkansa patrioottisessa kasvatuksessa. Äidinkielen opetusta on perinteisesti pidetty vaativana ja arvostettuna tehtävänä: venäjän opettajalle on sälytetty suuri vastuu ja moraalinen velvollisuus kasvattaa lapsista ja nuorista hyviä kielentaitajia ja äidinkieltään ja sen myötä myös isänmaataan voimakkaasti rakastavia ja kunnioittavia kansalaisia.

M a r j a K y n k ä ä n n i e m i

Kirjoittaja on FL, venäjän ja äidinkielen lehtori Oulun Madetojan musiikkilukiassa ja Pohjankartanon yläasteella.